

Milieuhoogleraar Jan Willem Erisman: 'Geef boeren ruimte voor eigen stikstofplan'

Op Schiermonnikoog hebben boeren zelf vee ingeleverd in verband met stikstof. Jan Willem Erisman schreef er een boek over. Intussen dreigt door de nieuwste stikstofplannen de vraag of de eilandboeren genoeg hebben gedaan. Erisman blijft positief. 'Geef boeren tijd en ruimte.'

Door Tineke Houtvlot

Ze mogen wel wat meer aan marketing doen om hun kaasje te verkopen", zegt Jan Willem Erisman, hoogleraar milieu aan Universiteit Leiden, over de zeven boeren op Schiermonnikoog die na een traject van zeven jaar overstapten naar natuurinclusieve landbouw. Hij heeft het verhaal op papier gezet.

Zeven jaar begeleidde Erisman de melkveehouders op 'Schier'. Zij moesten hun stikstofuitstoot met 20% reduceren om de natuur op het eiland te beschermen. Ze mochten daartoe zelf een plan maken, maar als dat niet zou lukken moest één van de boeren het eiland verlaten. Gezamenlijk ruilden ze koeien in voor kaas – van 650 gingen ze terug naar 580 – en brachten de stikstofuitstoot daarmee fors terug. Uiteindelijk was 'Schier' een succesvol project, maar het waren, zo vertelt Erisman, wel moeizame processen met veel ups en downs.

Tijd voor een gesprek met de 'stikstofprofessor' die al 35 jaar onderzoek doet naar dit element.

U zei eerder in een interview dat als de stikstofaanpak niet werkt, dat u ermee zou stoppen...

"Ik zei dat als reactie op het coalitieakkoord, waarin nu een aparte minister voor Natuur en Stikstof is benoemd, er is geld (€ 25 miljard) en doelstellingen zijn geformuleerd en toen dacht ik: als het met die drie combinaties niet lukt dan kun je net zo goed stoppen, dan weet ik het ook niet meer."

Nederland belandde in mei 2019 in een stikstofcrisis door een afspraak van de Raad van State. Die oordeelde dat te weinig was gedaan om de stikstofheerslag terug te dringen. Na drie jaar praten en vergaderen ligt er nu een ingrijpend plan van de minister voor Natuur en Stikstof, Christianne van der Wal.

U stopte niet, integendeel...

"Als je dit probleem kunt oplossen kun je ieder duurzaamheidsprobleem aan omdat het zo complex is. Daarom

heb ik het verhaal van Schiermonnikoog opgeschreven. Een succesverhaal. En laten we er lessen uit trekken. Het is mijn drijfveer om door te gaan. Ik blijf vanuit de inhoud adviezen geven en mijn kennis delen met alle partijen."

Wat kunnen boeren elders leren van hun collega's op Schiermonnikoog?

"Dat een omschakeling mogelijk is, dat je als boer kunt werken aan een duurzame toekomst. Ik denk ook dat dat de bedoeling is, mits de randvoorwaarden aanwezig zijn. En ik geloof in samenwerking, dat je meer kansen kan creëren voor een gezamenlijke toekomst. Een van de uitgangspunten op 'Schier' was: we moeten dat samen doen en dat was logisch, omdat er maar één tankwagen komt die daar de melk ophaalt."

Hoe moeten boeren die willen omschakelen dat betalen?

Er is nu geld voor de oplossing van het stikstofprobleem, voor perspectief voor de landbouw. Als je een goed plan hebt passend binnen de doelen – de aanpak van stikstof (natuur), klimaat en water in het gebied – dan heb je een

grote kans op dat geld. "Ik begrijp helemaal dat na de klap van afgelopen vrijdag, waarbij de minister de gebiedsdoelen presenterende, hier nog geen ruimte voor is. Op Schiermonnikoog heeft dit ook meerdere jaren gekost te accepteren dat het echt anders moet en kan."

Of het dan ook gaat om minder vee, vindt hij een lastige. "Natuurlijk is dat waar het heen gaat, maar ik heb steeds gezegd, en dat geldt ook voor Schiermonnikoog, dat ik het jammer vind dat er als eindoplossing is gekozen voor een plafond op het aantal koeien. Je kan beter kiezen voor een plafond op de stikstofemissie – want die is gekoppeld aan de kwaliteit van natuur en het aantal koeien niet."

Is er een oplossing vanuit de landbouw?

"Je moet er creatiever mee omgaan. We kijken nu naar verdienmodellen van individuele boeren en kijken veel naar uitkoop. Je reduceert de stikstofemissie, maar hebt nog geen perspectief voor de blijvers. In het proces waar je doelen stelt per gebied kunnen boeren zelf nagaan of ze dat redden; krijg ik er een lening voor, kan ik investeren en op een moment dat een boer dan zegt: dat lukt niet en ik heb er ook geen oprolving voor, koop hem dan uit – want dat biedt ruimte en perspectief voor blijvers. Zo behoud je de kwalitatief goede landbouwgrond voor de boeren, waarmee je een extensivering slag kunt maken."

Een individuele boer zit vast aan contracten, aan de coöperatie en toeleveranciers, banken en adviseurs. Hoe ging dat op Schier?

"Al die katernpartijen hebben een businessmodel: als de boer meer produceert, verdienen zij meer. De boer heeft zijn ondernemerschap in hun handen gegeven en dat betekent dat die partijen een rol hebben om een bijpassende markt te vinden wanneer die boer extensiveert. Op Schiermonnikoog wilde een boer zonnepanelen en klopste bij de Rabobank aan voor een lening, maar dan moest hij wel uitbreiden naar 100 koeien, terwijl ze dus bezig waren met reduceren. Dat zijn de lessen die we hebben geleerd daar. Boeren zijn gebaat bij samenwerking, maar de Ra-

Impact nieuw plan ongewis

Het boek van Erisman veracheen voordat de ministers van Landbouw en Natuur met hun stikstofplan kwamen waar nu zoveel over te doen is. Schiermonnikoog staat op de kaart voor 70 tot 95% emissiereductie – veel meer dan de 40% reductie die in dit veelbezongen project is gerealiseerd. Wat betekent dit voor de

boeren van het eiland? Jan Willem Erisman ziet nog wel lichtpunten: "Zij hebben al veel doorgevoerd en dit kan er ook nog wel bij. Wat ik belangrijk vind, is dat zij zeggen: wij hebben 40% gereduceerd en ga nu eerst eens kijken wat dat oplevert, misschien is het wel voldoende. Ik ben het daar helemaal mee eens."

bobank is dat niet gewend. We hadden best wel moeite om ons project ook binnen het financiële systeem te krijgen, omdat het niet om individuele ondernemers ging."

U bent voorstander van een gebiedsgerichte aanpak. Schiermonnikoog is een voorbeeld. Maar hoe werkt het op de vaste wal?

"Op de vaste wal is het niet alleen de landbouw, maar zijn er ook fossiele bronnen. Ik zag altijd iedereen 50% reductie. Waar kan je nu het beste je emissies reduceren om een zo hoog mogelijke bijdrage aan reductie op die natuurgebieden te hebben? Daar zit een combinatie in van lokaal en grootschalig. Zo heeft de Gelderse Vallei lokaal een grote bijdrage op de Veluwe, maar eigenlijk heeft de emissie daar invloed op heel veel natuurgebieden in Nederland, omdat het een dichtbevolkt intensief landbouwgebied is met een hoge emissie en omdat het midden in het land ligt. De minister heeft nu een erg gedetailleerde kaart gepubliceerd waar bepaalde keuzen achter zitten die je met de sector moet maken. Ik had gebiedsgemiddelden gepresenteerd, zodat je à la Schiermonnikoog gezamenlijk binnen een gebied aan de slag gaat."

Maar wel met een tijdspad en een stok achter de deur?

"Geef de boeren de ruimte om zelf met een plan te komen. Als dat niet leidt tot het resultaat, dan moet je als Rijk/provincies je verantwoordelijkheid nemen. Dan moet er een plan B zijn. Denk aan uitkoop – dat speelde ook op 'Schier' – of desnoods aanpassen van de vergunning."

Is het terecht dat het altijd over de Natura 2000-gebieden (162 in Nederland) gaat?

"Het gaat om de Vogel- en Habitatrichtlijn die moet zorgen voor bescherming van soorten en hun leefomgeving in Europa. Hiervoor hebben landen zelf gebieden aangewezen. Over de Waddenzee bestaat geen discussie en over die andere gebieden, daar hebben we een keuze in gemaakt en daarmee is Nederland verplicht om ze te beschermen. Ik vind wel dat we die gebieden nog eens goed tegen het licht moeten houden, moeten heroverwegen of

De Melkveerevolutie

De Melkveerevolutie, de lessen van de landbouwtransitie op Schiermonnikoog.

Door Jan Willem Ertman & Koen van Wijk, uitg. Bommeer. ISBN 9789056158651

we met die gebieden – het klimaat verandert en we zien allerlei exoten – de biodiversiteit en de natuur echt beschermen."

Is het de inspanning waard om dat duinvoelje weer terug te krijgen op het eiland?

"Je moet het niet zo eenzijdig bekijken, op één soort. Bepaalde soorten staan voor de habitatkwaliteit en die moeten we beschermen. Het is waardevol om de biodiversiteit die specifiek is voor de regio op orde te hebben."

Maken die 200 koeien minder op Schier nu echt het verschil?

"De belasting van de atkatof – met een overheersende en ongunstige windrichting van zuidwest – is groot en de metingen laten ook zien dat de ammoniakconcentratie ver boven de kritische depositiewaarde zit en daar zit een groot aandeel van de boeren in. Zeker."

Om de transitie op 'Schier' mogelijk te maken, wilde de provincie die extensivering betalen, maar dat viel onder de staatssteurgeregeling. Het legde een bom onder de plannen. Is dat probleem nu juridisch getackeld?

"Helaas niet. Je mag een heel bedrijf uitkopen, maar een half bedrijf niet. Dat is inkomstensteun. Het is jammer dat het Schier-project een GLB-piloot is en dat daaruit de gelden komen voor de extensivering. Daarmee is het niet direct kopieerbaar naar andere gebieden. Het staatssteun-

vraagstuk zou daarom snel opgelost moeten worden."

Willen boeren die omslag wel maken?

"Tot nu toe begreep ik dat boeren echt wel wilden, maar dat de detailkaart van de minister daar behoorlijk afbreuk aan doet. Geef de juiste doelen en kaders mee en tijd. Dat is ook een les van Schiermonnikoog. Het kost geen

veel tijd om de klap van de doelen op te kunnen vangen en om te schakelen. Doelen en perspectief gaan hand in hand. Pas dan kun je als ondernemer investeren en plannen gaan maken voor de lange termijn. Het vergt leiderschap van de overheid."

Wat is uw advies aan boeren?

"Neem het heft in eigen handen, ga op zoek naar je toekomst. Er zijn veel meer mogelijkheden en oplossingen dan je nu kunt voorzien. Dat kan een nichemarkt zijn, of je koopt meer grond, andere rassen, meer samenwerking, er is zoveel mogelijk. Maar je moet wel de stap maken en afstand durven nemen van wat je altijd al deed. Je moet echt naar andere dingen gaan zoeken. Daarvoor moet je ook de ruimte en perspectief gegund worden."

Dit klinkt wel erg gemakkelijk, terwijl veel boeren klem zitten als gevolg van het juridische probleem van vergunningverlening et cetera. Ook is in het beleid van nu nergens ruimte voor boerering van emissievermindering, om maar wat te noemen...

"Terecht punt, boeren kunnen het niet alleen, zeker gezien het feit dat 70% reductie zo zwaar is dat ze weinig keuze hebben. Maar zitten wachten of alleen maar in de weerstand gaan, levert je geen duurzame toekomst. Dan kun je beter zorgen dat je een goed eigen plan of een gezamenlijk plan hebt. Eén van de boeren op Schiermonnikoog is ook veel te zwaar gefinancierd, maar hij kan wel mee in de oplossing. En misschien moet de overheid samen met de Rabobank iets doen aan die te hoge financieringslasten."